

Ármann Jakobsson og Guðrún Kvaran

Götunöfn í Reykjavík 2001–2022

1

Árið 2001 var skipaður nýr starfshópur um götunöfn í Reykjavík, í daglegu tali síðan oft kallaður götunafnanefnd. Starfshópurinn heyrði undir það sem nú nefnist umhverfis- og skipulagsráð en hefur heitið ýmsum nöfnum á starfstíma hópsins. Þau sem þetta rita sátu í hópnum í 21 ár ásamt Ásrúnu Kristjánsdóttur hönnuði. Í fyrsta hópnum voru ásamt okkur Magnús Sædal Svavarsson byggingarfulltrúi Reykjavíkur til 2013 og Þórarinn Þórarinsson arkitekt en síðar voru í hópnum Björn S. Hallsson, Nikulás Úlfar Másson, Borghildur Sölvadóttir og Hrafnhildur Sverrisdóttir. Á dögum Björns var fremur lítið fundað enda hrunið nýbúið og lítil uppbygging en Magnús og Nikulás voru duglegir að kalla hópinn saman þannig að hann fundaði a.m.k. 56 sinnum á þessu tímabili en mikil vinna var einnig unnin milli funda.

Á fyrsta ári var mikið fundað enda verkefnið þá að finna nöfn á allar götur í fimm nýjum hverfum í jaðri Reykjavíkur. Síðan varð stefnubreyting hjá borginni og frá 2006 fólst starfið ekki síður í að bæta við götunöfnum í gróin hverfi borgarinnar. Nefndin var fljót að koma sér saman um ákveðin sjónarmið sem skiptu miklu máli í vinnunni, voru þau aldrei fest á blað en sameiginlegur skilningur var á mikilvægi þeirra. Eitt var að vinna hópsins væri bæði í þágu borgarbúa og íslensks máls. Annað var að taka tillit til íbúa. Þriðja var að gæta samhengis og samræmis við borgarlandslagið og fyrri nöfn í því. Að lokum var eitt sjónarmið að nýta vannýttan orðaforða úr mál-sögunni. Þar má nefna gömul og gleymd örnefni en einnig hinn mikla orðaforða sem finna má í Snorra-Eddu og hinu forna skáldskaparmáli

Þjóðarinnar. Þá hafa kynjasjónarmið frá öndverðu skipt máli í starfi hópsins eins og sjálfsagt má teljast.

Þau er þetta rita eru sérfróð um íslenska málfræði og nöfn (Guðrún) og íslenskar bókmenntir fyrri alda (Ármann) og nýttu sérþekkingu sína óspart í vinnu fyrir hópinn. Ásrún talaði jafnan máli myndlistar og hönnunar en félagar okkar í hópnum voru fulltrúar borgarskipulags og arkitektúrs. Hópurinn leysti af hólmi einn ráðgjafa og okkar mat er að vel hafi tekist til. Góður andi var jafnan í hópnum sjálfum en flest okkar höfðu engin samskipti við pólitískar nefndir borgarinnar og þótti stundum bera á ákveðnu skilningsleysi þar enda tíð mannskipti þar á ferð. Góðar greinargerðir fyrir nöfnunum gátu þó oft komið í veg fyrir átök og misskilning. Eins og gildir um margt er verkefnið ívið flóknara en margir halda. Ekki er óalgengt að fólk sem hefur lítið sem ekkert kynnt sér verkefni af þessu tagi hafi eftir sem áður miklar skoðanir á því. Mat okkar eftir þessa löngu reynslu er að það sé gott að hafa sérfræðinga með borgaryfirvöldum í þessari vinnu og einu vandkvæðin sem upp komu hafi í raun verið óviðkomandi vinnu nefndarinnar sjálfar.

2

Dagskipun starfshópsins við stofnun árið 2001 var að horfa til framtíðarinnar og fyrir vikið vann hann í upphafi mikið starf sem ekki hefur nýst til fulls vegna þess að uppbygging í borgarjaðrinum hefur verið minni en útlit var fyrir þá. Aðeins eitt af þeim fimm hverfum sem þá voru skipulögð varð til fljótlega en hlutar annarra. Það var Norðlingaholtshverfið þar sem nefndin ákvað að nota endinguna *-vað* og nota nöfn sem til voru áður í tungumálinu sem örnefni. Stofnbrautirnar tvær hétu *Norðlingaholt* og *Bugða* en síðan bjó nefndin til banka með 16 götunöfnum þar sem *-vað* er endingin. Þau voru *Árvað*, *Bjallavað*, *Ferjuvað*, *Helluvað*, *Hestavað*, *Hólavað*, *Kambavað*, *Kólguvað*, *Krókavað*, *Lindarvað*, *Lækjarvað*, *Móvað*, *Rauðavað*, *Reiðvað*, *Sandavað* og *Selvað*. Síðar bættust götur við í hverfið og þá settist hópurinn niður og bætti við nöfnunum *Búðavað*, *Ellidavað* og *Þingvað* sem hafa skírskotun í landslagið og fornt hlutverk svæðisins sem þingstaðar.

Ekki hefur farið jafn vel fyrir öðrum hugmyndum hópsins. Við Úlfarsfell voru á þessum tíma skipulögð fimm hverfi en aðeins eitt varð að veruleika þó að nýlega sé vinna hafin við annað. Þessi hverfi áttu að heita *Vatnabyggð* enda eru þau umlukin af mörgum helstu

vötnum höfuðborgarsvæðisins en sú hugmynd fékkst aldrei staðfest af skipulagsráðinu. Hugmyndum um götunöfn var aftur á móti vel tekið en hins vegar hefur enn ekki verið byggt jafn mikið á þessu svæði og þá var stefnt að. Eina hverfið sem byggst hefur er Brunnahverfi þar sem nöfnin voru sótt til ásynja í Snorra-Eddu auk annarra goðvera sem tengdust brunnum sérstaklega. Þannig heitir gata á jaðri hverfisins *Mímisbrunnur* en meðal annarra götunafna eru *Urðarbrunnur*, *Friggjarbrunnur*, *Iðunnarbrunnur*, *Lofnarbrunnur*, *Gefjunarbrunnur*, *Sifjarbrunnur*, *Gerðarbrunnur*, *Freyjubrunnur* og *Sjafnarbrunnur*. Nefndin hafði fleiri nöfn kvenkyns goðvera í þússi sínum en fjöldi gatna varð ekki meiri og raunar voru ýmsir tískustraumar í fjölda gatna á meðan hópurinn starfaði. Upp úr aldamótum 2000 var reynt að nota sem fæst nöfn en viðhorfin voru önnur 20 árum síðar.

Aðeins eitt annað hverfi er komið í byggð undir Úlfarsfelli en það er Tjarnarhverfið. Þar eru enn sem komið er aðeins fjórar götur: *Gæfuttjörn*, *Jarptjörn*, *Silfratjörn* og *Rökkvatjörn*. Eins og sjá má eru hér á ferð íslensk hestanöfn en starfshópurinn lagði borginni til 36 önnur nöfn af sama toga í greinargerð sem skilað var árið 2002. Aðrar endingar sem voru ráðgerðar undir Úlfarsfelli voru *-vatn* og *-á*. Lagt var til að nöfnin úr áahverfinu væru sótt í íslenskt landslag og má þar nefna *Myrká*, *Krossá* og *Gilsá* en greinargerðin geymir ríflega 30 nöfn. Þá var um aldamótin skipulagt tvískipt vatnahverfi og lagði starfshópurinn til að þar væru annars vegar notuð almenn nöfn (*Ljósavatn*, *Dýjavatn*, *Veidivatn* og *Djúpavatn* eru fjögur af 24 nöfnum sem lögð voru til) en hins vegar nöfn úr dýraríkinu (*Álftavatn*, *Svanavatn*, *Æðarvatn*, *Hvalvatn*, *Svínavatn* og *Sænautavatn*). Hér má glöggst sjá fjölbreytnina í tillögum starfshópsins en um leið samræmið. Nýta átti endingar í öllum þessum hverfum þar sem endingin var sótt í ár, vötn, tjarnir og brunna.

Á teikniborðinu þá var líka hverfi við Rauðavatn sem átti að vera iðnaðarhverfi. Þótti starfshópnum tilvalið að kalla það *Merkurhverfi* enda skóglendi á svæðinu en vegna iðnaðarins yrði forliðurinn sóttur í dvergatal Völuspár og Snorra-Eddu. Dverganöfnin eru ansi mörg og hefði verið auðvelt að nefna einar 60 götur með falletum og eftirminnilegum nöfnum. Árið 2007 var aftur komið að þessu hverfi í skipulagi en nú þótti endingin *-heiði* eiga betur við enda var farið að nota nafnið *Hólmsheiði* um þetta svæði, meðal annars í umræðu um hugsanlegt flugvallarsvæði. Nefndar voru einar sjö götur sem hétu *Hólmsheiðarvegur*, *Dvalinsheiði*, *Fundinsheiði*, *Þorinsheiði*, *Þráinsheiði*, *Durinsheiði* og *Reginsheiði*. Auk þess fengu fjögur hringtorg nöfnin

Vestratorg, Norðratorg, Austratorg og *Suðratorg* eftir dvergunum *Vestra, Norðra, Austra* og *Suðra* sem héldu himninum uppi samkvæmt Gylfaginningu Snorra-Eddu. Enn hefur þó ekki orðið úr byggingarframkvæmdum á þessu svæði.

Seinustu hverfin sem skipulögð voru árið 2002 voru Gufunes og Geldinganes. Í Gufunesi var ákveðið að nota konungaheiti og sækonungaheiti úr dróttkvæðum en endingarnar *-bót* og *-bás*, annars vegar á svæði á landfyllingu en hins vegar vegna tengingar við sjóinn. Löngu síðar var haldið áfram með þetta skipulag og meðal nafna sem tekin hafa verið í notkun eru *Bengilsbás* og *Hilmisbás* en bæði þessi nöfn voru í upphaflega gagnabankanum. Sækonungaheitin hafa aftur á móti verið tekin í framhald á Bryggjuhverfinu í Grafarvogi og má þar m.a. finna *Beimabryggju, Buðlabryggju, Endilsbryggju* og *Gjúkabryggju*.

Á Geldinganesi var ákveðið að nota endingarnar *-fjara* og *-blá* en síðara orðið merkir ‚mýri‘. Fjörunöfnin áttu að vera með forliðum sem væru skeljanöfn (t.d. *Öðuffjara, Kuðungafjara, Doppuffjara* og *Krækl-ingafjara*). Bláarnöfnin áttu annars vegar að vera almenn og sótt í náttúruna (*Vindblá, Breiðblá* og *Hamrablá*) en hins vegar valkyrjunöfn úr dróttkvæðum og Snorra-Eddu (*Gunnarblá, Hlakkarblá, Kárublá* og *Hrundarblá*) og þar var eitt sjónarmið að nota kvenkynsnöfn andstætt Gufunesinu þar sem sækonungaheitin eru karlkyns. Enn hefur þó ekki verið haldið áfram með skipulag á Gufunesi.

Nýtt úthverfi borgarinnar sem starfshópurinn hefur fengið að glíma við nýlega er á Esjumelum við Vesturlandsveg í námunda við Kjalarnes. Árið 2018 lagði hópurinn til að notuð yrði endingin *-slétta* en nöfnin yrðu kennd við málma (*Gullslétta, Silfurslétta, Járnslétta, Málmslétta, Bronsslétta, Koparslétta, Steinslétta* og *Kalkslétta*). Þessi nöfn má nú finna í Borgarvefsjá.

Þessi upptalning sýnir hversu umhugað starfshópnum hefur verið um tengslið við náttúruna og menninguna. Menningararfurinn úr Snorra-Eddu og dróttkvæðunum hefur nýst vel enda eru þar fjölmörg falleg og vannýtt íslensk heiti. Með því að nota þau í götunöfn kemst á samband við nýja kynslóð sem elst upp í götu en rekst ef til vill löngu síðar á kunnugleg orð í Snorra-Eddu. Starfshópnum hefur líka verið umhugað um fjölbreytni. Auðvitað hafa verið ákveðin vonbrigði hversu margar góðar hugmyndir hafa ekki komist í framkvæmd en ekki má gleyma því að sveigjanleiki er mikilvægur.

3

Efnahagskreppan sem skall á árið 2008 og breytt viðhorf í borgarskipulagi höfðu vitaskuld heilmikil áhrif á starf götunafnastarfs-hópsins en hann var sveigjanlegur og tók öllum verkefnum vel. Það hefur líka reynst skemmtileg áskorun að bæta við götunöfnum í gróin hverfi. Þar hefur sjónarmiðið verið að búa ekki til nýjar endingar heldur reyna að fylgja siðvenjum sem fyrir voru í hverfinu og bæt看 þar við nöfnum sem hljóma eins og þau hafi alltaf átt að vera á þessum stað. Ein fyrsta viðbótin af þessu tagi var í Grafarholti, í Þúsaldarhverfinu þar sem Þórhallur Vilmundarson hafði verið helsti ráðgjafinn þegar kom að nafngiftum. Nöfnin þar voru sótt í kristnítökuna árið 1000 og að sjálfsgöðu vildi starfshópurinn virða hans starf þegar kom að því að bæta við litlu hverfi í jaðri hins stærra. Ákveðið var að sækja nöfnin þar til Haukdælaættarinnar en úr henni komu tveir fyrstu biskupar á landinu: Ísleifur Gissurarson og Gissur Ísleifsson en Dalla hét kona Ísleifs. Ákveðið var að stofnbrautin í þessu litla hverfi hétu *Haukdælabraut* en aðrar götur *Ísleifsgata*, *Gissurargata* og *Döllugata*. Nefndin lagði einnig til *Teitsgötu* sem kennd var við Teit Ísleifsson sem fóstraði Ara fróða en sú gata var slegin af þegar nöfnin voru komin.

Við höfnina í Vesturbæ Reykjavíkur urðu til nýjar götur upp úr aldamótum og hópnum þótti eðlilegt að líta til götunafna á sama svæði: *Bárugötu*, *Öldugötu*, *Ránargötu* og *Ægisgötu*. Við bættust *Hlés-gata*, *Rastargata* og *Lagargata* en allt eru þetta sævarheiti úr Snorra-Eddu. Flóknara var að bæta við einu götuheiti í Laugarneshverfi nálægt Kirkjusandi og Laugarnesvegi en þá var hægt að sækja í söguna. Laugarneshverfið er kennt við hinn forna Laugarnesbæ og þar bjó í elli sinni Hallgerður langbrók sem vitaskuld hefði verðskuldað að eignast götuheiti þegar götur voru nefndar *Gunnarsbraut*, *Njálsgata*, *Bergþórugata* og *Kárastígur* en þá var Hallgerður skilin eftir, væntanlega vegna óvinsælda meðal þáverandi yfirvalda. Okkar starfshópur vildi bæta úr þessu og lagði því til nafnið *Hallgerðargata* á nýja götu nyrst í Laugarneshverfinu og hlaut þetta góðar undirtektir borgaryfirvalda sem fannst eins og starfshópnum að illa hefði verið gengið fram hjá Hallgerði. En það hefði þó ekki endilega átt við að troða nafni hennar hvar sem er heldur er það sérstaklega viðeigandi í Laugarnesi þar sem hún bjó sjálf.

Meðal annarra verkefna af sama tagi sem nefna mætti eru nýjar götur í Háaleitishverfi. Þar voru áður *Ofanleiti*, *Miðleiti* og *Efstaleiti* og

til að halda í þetta kerfi bætti starfshópurinn við heitunum *Lágaleiti* og *Jaðarleiti* en það síðarnefnda er í jaðri hverfisins. Þá var bætt við *Vörðuleiti* sem þótti passa við *Hvassaleiti*. Þegar nýtt hverfi varð til á Hlíðarenda þótti starfshópnum einnig rétt að nota áfram endinguna *-hlíð* sem teygir sig víða um borgarlandslagið. Vegna þess að nýja hverfið er í námunda við Valsvöllinn gamla þótti *Valshlíð* smekklegt nafn og þá eðlilegt að bæta við fleiri ránfuglum og til urðu *Haukahlíð*, *Fálkahlíð*, *Arnarhlíð* og *Smyrilshlíð*. Raunar var *Smyrilsvogur* áður til í Reykjavík en starfshópnum hefur ekki þótt rétt að forðast alfarið götur með lík nöfn. Þannig voru nöfn ásynja notuð í Brunnahverfi þó að einstaka götur á Skólavörðuholti hétu líka eftir þeim. Líka hefur verið byggt við Vogahverfið og þar var reynt að bæta við nöfnum sem féllu svo vel við þau sem fyrir voru að jafnvel nefndin sjálf myndi ekki endilega hver hún hafði valið. Meðal nafna sem þar bættust við voru *Kuggavogur*, *Arkarvogur*, *Trilluvogur* og *Drómundarvogur*. Allt eru þetta skipaheiti og hið sama á við um heitin sem áður voru notuð í Vogahverfinu: *Karfavogur*, *Eikjuvogur*, *Barðavogur*, *Drekavogur*. Að sjálfsögðu skipti það bæði okkur og fyrri nafngjafa máli að hverfið liggur að sjó.

Meðal seinustu verkefna starfshópsins áður en við hurfum úr honum vorið 2022 voru götur í grónum hverfum þar sem alltaf var reynt að láta nöfnin falla vel að því kerfi sem fyrir var og lýsir því kannski best hvernig starfshópurinn hefur litið á sig sem þjón tungumáls og borgarskipulags fremur en að fyrir honum hafi vakað að láta ljós sitt skína. Í nýju spítalahverfi sunnan við Eiríksgötu og Leifsgötu var lagt til að bæta við *Þjóðhildargötu* og *Freydísargötu* en þau nöfn eru sótt til konu Eiríks rauða og systur Leifs heppna. Sunnar var ákveðið að bæta við *Hildigunnargötu* og *Hrafnsgötu* sem yrðu kenndar við tvo sögufræga lækna þjóðveldis- og Sturlungaaldar: Hildigunni lækni í Njáls sögu og Hrafn Sveinbjarnarson. Vitaskuld voru nöfnin ekki síst valin vegna þess að þessar götur verða í spítalahverfi. Aðeins vestar er von á götum sunnan við Sóleyjargötu og þar stakk nefndin upp á frekari blómanöfnum, meðal annars *Burknagötu*, *Fífilsgötu* og *Hvannargötu*. Í hinu nýja vísindahverfi hafa bæst við *Bjargargata* og *Torfhildargata* en þar eru götur kenndar við háskólamenn og rithöfunda og þótti verðugt að bæta þeim Torfhildi Hólm og Björgu Þorláksson í þann hóp.

Þrjú síðustu verkefni okkar í starfshópnum voru nýjar götur í Höfðahverfinu, Múlahverfinu og Skerjafirðinum. Eins og áður var reynt að miða við borgarlandslagið sem fyrir var og bæta *Steinhöfða*,

Múrhöfða og Meitilshöfða við Bíldshöfða, Eirhöfða og Funahöfða. Í Skerjafirði var lagt til að bæta *Reginsnesi* og *Andvaranesi* við *Fáfnisnes* og halda þannig áfram að vísa í goðsöguna um Sigurð Fáfnisbana og Rínargullið. Ekki er alveg jafn skýrt hvernig nöfnin í Múlahverfinu eru fundin. Þar eru fyrir *Ármúli*, *Síðumúli*, *Fellsmúli* og *Hallarmúli* en starfshópurinn ákvað að bæta við *Blámúla*, *Barðmúla* og *Dalsmúla*. Áherslan er hér á samfellu frekar en frumleika.

Við höfum nú nefnt allmörg af þeim nöfnum sem starfshópurinn lagði til við Skipulagsráð Reykjavíkurborgar en ekki nærri öll. Slíkt er ekki mögulegt þegar grein er skorinn þröngur stakkur. Við munum þó nefna hér í lokin nýtt svið sem ekki tengist umferðargötum en er afar mikilvægt hvað öryggi varðar ef kalla þarf til sjúkralið eða lögreglu vegna slyss. Um er að ræða nöfn á hjóla- og göngustígum. Hér verða nefndir sem dæmi sex fjölfarnir stígar sem starfshópurinn lagði til að nefna árið 2020 og fengu viðliðinn *-leið*. Þetta eru stígurinn með fram Sæbraut (*Mánaleið*), stígurinn sem liggur meðfram Ægisíðu gegnum Fossvog og inn í Elliðaárdal (*Sólarleið*), stígurinn í gegnum Elliðaárdal (*Árleið*), stígurinn sem liggur frá Sæbraut í gegnum Geirsnef og síðan meðfram Vesturlandsvegi inn í Mosfellsbæ (*Kelduleið*), stígurinn sem gengur frá Bryggjuhverfi, í gegnum Grafarvoginn til Mosfellsbæjar meðfram sjónum (*Eyjaleið*) og stígurinn frá Nauthólsvík, meðfram Öskjuhlíð og niður í miðbæ (*Bæjarleið*).

4

Þegar litið er yfir farinn veg má sjá að starfshópurinn hefur komið víða við á höfuðborgarsvæðinu og lagt til ný nöfn í nær öllum hverfum borgarinnar, gömlum sem nýjum. Eins og fram hefur komið var stefna hans frá upphafi að hafa íslenskt mál ávallt í huga og leita til íslensks orðaforða eins og hann kemur fram í eldri heimildum á borð við Snorra-Eddu og í fornum kveðskap. Eins skipti landslagið einnig miklu máli og forn örnefni á þeim svæðum sem vinna átti með. Við fetuðum þar í fótspor þeirra sem gáfu götum í eldri hverfum borgarinnar nöfn eins og t.d. á Melunum, í Þingholtunum og í Hlíðunum. Við leiddum hjá okkur pólitísk átök stundarinnar sem ekki eiga að ráða því sem lengi skal standa enda geta veður skipast hratt í þeim efnum. Fyrir kom þó að nefndinni væru falin slík verkefni sem hún reyndi þá að sinna.

Á þessum ríflega 20 árum var mótuð skýr stefna í nafngiftum í

borgarlandslaginu sem borgaryfirvöld geta vitaskuld nýtt sér áfram og bera vonandi gæfu til þess. Eins má margt læra af vinnulagi starfs-
hópsins sem vandaði undirbúning sinn jafnan en komst að niðurstöðu
í sátt og samvinnu. Hvað einstök nöfn varðar hlýtur smekkur fólks að
vera misjafn en þau venjast vonandi vel og verða að lokum sjálfsgöð.

Lykilorð

götunöfn

Keywords

streetnames

Abstract

This article reviews the work of the street naming committee of Reykjavík from 2001 to 2022.

Ármann Jakobsson
prófessor í íslenskum bókmenntum fyrri alda
Íslensku- og menningardeild Háskóla Íslands
armannja@hi.is

Guðrún Kvaran
prófessor emerítus
gudrun.kvaran@arnastofnun.is